

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ

УДК 343.21:343.1

DOI <https://doi.org/10.32782/pyuv.v2.2025.23>**П. А. Воробей,***orcid.org/0000-0003-2470-1920**доктор юридичних наук, професор,**професор кафедри кримінального права процесу і криміналістики
Київського університету інтелектуальної власності та права***М. Й. Вільгушинський***orcid.org/0000-0002-0630-9055**доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України,
перший проректор, професор кафедри кримінального права процесу і криміналістики
Київського університету інтелектуальної власності та права***О. В. Воробей***orcid.org/0000-0002-7106-148X**кандидат юридичних наук, доцент***ОБ'ЄКТ ПРАВОПОРУШЕННЯ І ЙОГО ЗМІНИ В КОНТЕКСТІ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ**

Вступ. Особа, яка є учасником суспільних відносин, підлягає різноманітній полісоціальності протиправного впливу. Вона може бути учасником суспільних відносин, які виникають у різноманітних сферах суспільного життя. Ці відносини учасниками яких є окремі громадяни і всі види неправомірної дії на них за своїми специфічними особливостями поділяються на фізичну та психічну групу. Фізична група характеризується впливом на тіло людини, на його біологічну сутність, заподіяння шкоди здоров'ю, фізичним насильством тощо. Психічна група характеризується впливом на психіку людини погрозою, образою, обманом, підкупом тощо. Неправомірний вплив на суб'єкта суспільних відносин може характеризуватися одночасно і фізичними і психічними ознаками. Посягаючи на конкретну особу, один і той же вид неправомірної дії часто змінює різні суспільні відносини. Різноманітні способи, застосування знаряддя, форма вини, мета винної особи та наслідки дають можливість визначити ті суспільні відносини, які були змінені внаслідок неправомірного посягання. Поняття «людина» і «особа» діалектично виражає різноманітність їх ознак, а тому життя і здоров'я, як об'єкти правоохорони можуть бути тільки при аналізі всіх сторін. Ці поняття характеризуються величезною кількістю властивостей і ознак людини, які відображають дві її основні складові. Це біофізична – жива біологічна і суспільна – суспільні якості. Вони органічно поєднані між собою і являють собою єдине ціле. Спроба виділити окремо одну з них, призведе до розриву діалектичного зв'язку між ними. Самі

по собі не можуть існувати суспільні відносини без людини, як біологічної істоти. Суспільні відносини носять як постійний так і тимчасовий характер в залежності від їх специфіки і задач, які стоять перед ними. Однак правова охорона цих відносин носить загальний або постійний характер, оскільки вони можуть змінюватися або взагалі зникати, а сама їх охорона існує постійно. Різноманітність суспільних відносин є складовою частиною життя та діяльності певної особи, а тому посягання на таку особу в залежності від її діяльності підлягає різній кваліфікації, утворюючи при цьому самостійне правопорушення. Особа яка знаходиться у сфері правової охорони є відповідальним суб'єктом суспільних відносин. Посягання на таку особу є автоматично посяганням на певну зміну суспільних відносин. Розриваючи суспільні відносини винна особа породжує негативні або конфліктні відносини, які протирічать основоположним правам і свободам людини і громадянина. Разом з перебігом часу, діалектикою життя та його генезисом, відбувається постійна зміна суспільних відносин. Їх виникнення, зміна і зникання обумовлені різноманітними діями і поступками та іншими подіями. Одні з них мають довгостроковий характер, інші підлягають зміні і це завжди характеризується довготривалістю. Виникнення, зміна або припинення суспільних відносин характеризується переважно суспільно – необхідною, суспільно – корисною та правомірною складовою всіх суспільних відносин.

Актуальність теми дослідження полягає в тому, що способи зміни об'єкта правопорушення

мають важливе значення не тільки в науково – дослідницькій діяльності, але й в правотворчій, правозастосовній та судовій практиці. Об'єкт правопорушення це завжди суспільні відносини, які характеризуються своїми змінами, появою або взагалі зникненням зі всієї системи суспільних відносин. Вони охоплюють всі сфери не тільки громадянського суспільства але й державного устрою та конституційного ладу. Різноманіття суспільних відносин показує, що всі види протиправної дії на будь – якого члена суспільства характеризуються своїми специфічними особливостями фізичного і психічного впливу. Заподіюючи певну шкоду особі, фізичний або психічний вплив полягає в тілесних пошкодженнях окремих органів, порушенні їх функцій, або в залякуванні обмані, шантажуванні, образі тощо. Різноманітні способи, застосовані знаряддя, форма вини, а також мета винної особи та наслідки, дають можливість визначити ті суспільні відносини, які були змінені внаслідок протиправного посягання. На перший погляд це визначити не важко, однак таке завдання іноді ускладняється деякими обставинами, що може бути практичною помилкою при кваліфікації вчиненого діяння і призначенні покарання. Суспільні відносини носять як постійний так і тимчасовий характер в залежності від їх специфіки і задач, які стоять перед ними. Однак правова охорона цих відносин носить загальний або постійний характер, оскільки суспільні відносини змінюються або взагалі зникають, а сама їх охорона існує постійно. Різноманіття суспільних відносин є складовою частиною життя та діяльності певної особи, а тому посягання на таку особу в залежності від її діяльності підлягає різній кваліфікації, утворюючи при цьому самостійне правопорушення. Особа, яка знаходиться у сфері правової охорони є суб'єктом суспільних відносин, а тому посягання на таку особу є автоматично посяганням на певну зміну суспільних відносин. Зникання або ускладнення реалізації суспільних можливостей є порушенням або розривом конкретних суспільних відносин. У цьому якраз полягає заподіювана шкода об'єкту правопорушення. Розриваючи суспільні відносини винна особа породжує негативні або конфліктні відносини, які протирічать основоположним правам і свободам людини і громадянина. Такі негативні відносини є результатом вчинення злочину, які не підлягають кримінально – правовій охороні і не можуть бути об'єктом кримінально – правової охорони. Завданням законодавства полягає в регулюванні суспільних відносин методами правового впливу, витісненні і ліквідації шкідливих суспільних відносин. Закон про кримінальну відповідальність може змінити або припинити суспільні відносини, якщо вони передбачені цим

законом. Разом з тим, не всі суспільні відносини припиняють своє існування згідно закону. Вони можуть бути змінені або припущенні за різних об'єктивних причин або обставин.

Огляд останніх досліджень. Встановлення зміни об'єкта правопорушення характеризується наявністю різноманітних суспільних відносин, які перебувають у постійному генезисі. Охоплюючи всі сфери суспільного життя, вказані відносини перебувають у постійних змінах, які впливають на розвиток і поступальний рух всього суспільства. Вони (відносини) характеризуються специфічними особливостями і включають в себе фізичну і психічну групу. Злочинний вплив на суб'єкта суспільних відносин характеризується одночасно психічним і фізичним впливом і здатністю змінити ці відносини. Посягаючи на певну особу, один і той же вид злочинної дії часто змінює різні суспільні відносини. Різноманітні способи, застосовані знаряддя, форма вини, а також мета винної особи та наслідки, дають можливість визначити ті суспільні відносини які були змінені внаслідок злочинного посягання. Суспільні відносини носять як постійний (довготривалий) так і тимчасовий характер в залежності від специфіки і задач, які стоять перед ними. Різноманіття суспільних відносин свідчить про багатогранність діяльності людини (особи), а тому посягання на неї утворює самостійний злочин. Проблема зміни об'єкту правопорушення свідчить про її важливість та актуальність. Однак ґрунтовних досліджень з цього питання на теренах нашої держави майже не було за винятком проф. М. Коржанського Його наукові дослідження з цієї проблематики свідчать про глибокий та систематичний аналіз об'єкта злочину взагалі та способів зміни об'єкта злочину зокрема.

Метою і завданням дослідження є спроба зазначити і підкреслити важливість дослідження в частині способу зміни об'єкту правопорушення. Вказана зміна тягне за собою вплив на регулювання суспільних відносин, як складових громадянського суспільства в цілому. Різновид суспільних відносин свідчить, що одна особа може бути їх учасником у багатьох сферах суспільного життя. При цьому слід акцентувати увагу і показати роль і значення кожного громадянина у формуванні суспільної правосвідомості. Суспільні відносини охоплюють всі сфери життя людини, яка є невід'ємною частиною суспільства. Важливим у цьому контексті є можливість продемонструвати специфіку фізичного та психічного впливу на особу. Значне місце у вирішенні вказаного питання посідає поняття «людина» і «особа», які діалектично відображають різноманіття їх ознак. Ці поняття характеризуються величезною кількістю властивостей

і ознак людини, які відображають дві її основні складові. Це біофізична – жива біологічна і суспільна – суспільні якості. Вони органічно поєднанні між собою і являють собою єдине ціле. Спроба виділити одну з них, призведе до розриву діалектичного зв'язку між ними. Кримінально – правова охорона суспільних відносин носить загальний або постійний характер, оскільки суспільні відносини можуть змінюватися або взагалі зникати, а сама їх охорона існує постійно, якщо вони існують. Слід зазначити, що особа, яка знаходиться у сфері правової охорони є відповідним суб'єктом суспільних відносин. Посягання на таку особу є автоматичним посяганням на певну зміну суспільних відносин. Розриваючи суспільні відносини винна особа породжує негативні або конфліктні відносини, які протирічать основоположним правам і свободам людини і громадянина. Такі негативні відносини є результатом вчинення правопорушення, які не підлягають правовій охороні і не можуть бути об'єктом такої охорони.

Виклад основного матеріалу. Суспільні відносини, суб'єктом яких є особа характеризуються різноманітною полісоціальністю протиправного впливу. Різновид таких відносин свідчить про те, що одна і та ж особа може бути учасником суспільних відносин, які виникають у різноманітних сферах суспільного життя. Суспільні відносини охоплюють всі сфери життя громадян, які є частиною суспільства. Різноманіття суспільних відносин, учасником яких є окремих член суспільства, всі види протиправної дії на нього за своїми специфічними особливостями можна об'єднати на дві групи, а саме: Фізична, яка характеризується впливом на тіло людини, на його біологічну сутність, заподіяння шкоди здоров'ю, фізичним насильством тощо. Психічна, яка характеризується впливом на психіку людини, погрозою, образою, обманом, підкупом тощо.

Посягаючи на суб'єкта суспільних відносин, протиправний вплив може характеризуватися одночасно фізичними і психічними ознаками, оскільки важко відмежовувати (розділити) такі ознаки, наприклад, як при заподіянні тілесних ушкоджень, побоїв, мордування, катування тощо. Велика кількість злочинів вчиняється шляхом певної дії (дій) або впливу на суб'єкта суспільних відносин. Посягаючи на певну особу, один і той же вид протиправної дії дуже часто змінює різні суспільні відносини, оскільки це можуть бути основи державної влади (ст. 112, 113 КК), життя (ст. 115 КК), здоров'я (ст. 121–125 КК), громадянська безпека (ст. 255–263 КК). Заподіюючи певну шкоду особі, фізичний вплив полягає в тілесних пошкодженнях окремих органів або в порушенні їх функцій. Різноманітні спо-

соби, застосовані знаряддя, форма вини, а також мета винної особи та наслідки, дають можливість визначити ті суспільні відносини, які були змінені внаслідок протиправного посягання. На перший погляд це визначити не важко, однак таке завдання іноді ускладнюється деякими обставинами, що може бути практичною помилкою при кваліфікації вчиненого діяння і призначенні покарання. Обмеженість права проявляється навіть в регулюванні суспільних відносин [1, с. 142].

При вчиненні протиправного діяння (злочинного впливу) на тіло людини, об'єктом такого посягання не може бути визнано лише тіло людини або її життя в біологічному значенні, або здоров'я у значенні певного фізичного стану організму. Виходячи з того, що поняття «людина» включає і суспільну, і біологічну сторони, а «особа» є поняттям тільки суспільним, треба визначати, що кримінальне законодавство всебічно охороняє людину і як суспільну істоту і з точки зору її фізичної цілісності [2, с. 84]. Тіло людини є предметом злочину, хоча таке визначення дає деякі етичні незрозумілості, заперечності. Але при цьому слід не упускати із виду, що головне в людині – це її суспільна сутність, в якій вона визнається носієм суспільних відносин, діючи суб'єктом. Те, чим людина є у суспільстві – це повністю суспільна сторона її сутності [2, с. 83].

Поняття «людина» і «особа» діалектично відображає різноманіття їх ознак, а тому життя і здоров'я, як об'єкти правової охорони можуть бути тільки при аналізі всіх її сторін. Ці поняття характеризуються величезною кількістю властивостей і ознак людини, які відображають дві її основні складові. Це біофізична – жива біологічна і суспільна – суспільні якості. Вони органічно поєднані між собою і являють собою єдине ціле. Спроба виділити окремо одну з них, призведе до розриву діалектичного зв'язку між ними. А тому законодавство в рівній мірі охороняє життя та здоров'я, як у фізичному, біологічному значенні так і сукупність суспільних відносин, з приводу яких вони існують. Самі по собі не можуть існувати суспільні відносини без людини, як біологічної істоти. Проте є випадки, коли суспільні відносини можуть бути анульовані. Це, наприклад, період війни, необхідна оборона, затримання злочинця тощо. За відсутності таких суспільних відносин життя в біологічному значенні і життя як об'єкт злочину не співпадають і не відповідають один одному. Життя, як об'єкт правопорушення обов'язково включає в себе істотні відносини, існуючі з приводу охорони цього питання в біологічному значенні. Саме тому, що об'єкт посягання при вбивстві не тільки біологічна істота, але, головним чином,

суспільні якості цієї особи – сукупність суспільних відносин, спрямованих на охорону життя цієї особи [2, с. 85].

Суспільні відносини носять як на постійний так і тимчасовий характер в залежності від їх специфіки і задач, які стоять перед ними. Однак правова охорона цих відносин носить загальний або постійний характер, оскільки суспільні відносини можуть змінюватися або взагалі зникати, а сама їх охорона існує постійно.

Рівнозначно й законодавство набуває соціальної цілісності лише за умови, що воно використовується, застосовується, діє [3, с. 6]. Якщо при вбивстві визнавати об'єктом злочину не суспільні якості особи, а життя в біологічному значенні, тоді як пояснити правомірність позбавлення життя при хірургічній операції, (ст. 140 КК) при терористичному акті (ст. 258 КК), при бандитизмі (ст. 257 КК), при порушенні правил охорони праці (ст. ст. 271 – 275 КК), при перевищенні меж необхідної оборони (ст. 118 КК), при порушенні правил безпеки руху та експлуатації транспорту (ст. 286 КК) Різноманіття суспільних відносин є складовою частиною життя та діяльності певної особи, а тому посягання на таку особу в залежності від її діяльності підлягає різній кваліфікації, утворюючи при цьому самостійний злочин. Фесенко Є.В. вважає, що життя і здоров'я людини виступає в кримінальному праві як самостійні об'єкти незалежно від того, носієм яких суспільних відносин вона є. [4, с. 53–54]. Важко погодитись з такою точкою зору, оскільки позбавлення життя однієї і тієї ж людини може бути пов'язане з посяганням на різні об'єкти кримінально – правової охорони, або взагалі не бути злочинним (ст. 36 КК) якраз в залежності від того, на які суспільні відносини, носієм яких є потерпілий, спрямоване посягання. Проф. Коржанський М.Й. вважає, що не можна визнавати за правильне протиставлення людини особі і на цій основі виникаюче твердження, що кримінальний закон охороняє людину з точки зору її фізичної цілісності. Сама по собі фізична цілісність кримінальним законом не охороняється. Без урахування суспільних відносин, існуючих з приводу фізичної цілісності людини, не можливо обґрунтувати кримінальну відповідальність за заподіяння шкоди здоров'ю, звільнення від відповідальності за ці наслідки, визначити її правову кваліфікацію [2, с. 86]. Така точка зору не є достатньо переконливою, оскільки, як було зазначено вище, біофізична і суспільна якості людини не можуть розглядатися окремо, а значить не можуть існувати ізольовано одна від одної. В цьому і полягає їх органічний взаємозв'язок. Якби не було людини, як біофізичної істоти, тоді взагалі не існувало б суспільних відносин, рівним чином як не існувало б і людства

на землі. Далі проф. Коржанський М.Й. дещо протирічить своїм твердженням. Насправді кримінальний закон охороняє не тільки людину, як живу, біологічну істоту, але, головним чином, особу в її суспільному значенні, як сукупність суспільних відносин [2, с. 86]. Людина, як біологічна істота не може відповідати юридичному поняттю «об'єкт злочину», оскільки однієї цієї ознаки недостатньо для використання її в законодавстві про кримінальну відповідальність. Така ознака вказує на біологічну природу людини, яка органічно пов'язана з соціальною ознакою «особа». Це витікає з розділу II Конституції України, де закріплені права, свободи та обов'язки людини і громадянина. Це, власне, «громадянин», «особа» і «людина» і застосовуються вони в залежності від специфіки регулювання суспільних відносин методами правового впливу. Будь – який вплив на особу «людину» вважається злочином лише в тому випадку, якщо він порушує існуючі суспільні відносини з приводу охорони її конституційних прав і свобод. В усіх інших випадках такий вплив не буде вважатися правопорушенням. Як бачимо, людина, в її біологічному і соціальному стані не завжди охороняється законодавством про кримінальну відповідальність, якщо не існує суспільних відносин з приводу її охорони. В зв'язку з цим, можна говорити про правомірність і допустимість, наприклад, позбавлення життя особи, заподіяння шкоди при крайній необхідності, необхідній обороні або у разі перевищення заходів, необхідних для її затримання, яка вчинила злочин. Особа, яка знаходиться у сфері правової охорони є відповідним суб'єктом суспільних відносин. Посягання на таку особу є автоматично посяганням на певну зміну суспільних відносин. Але існують випадки, коли відповідний вплив на людину (особу) не знаходиться у сфері правової охорони. Безпосереднє психічне насильство є характерною особливістю протиправної дії на психіку суб'єкта суспільних відносин. Таке насильство може характеризуватися різноманітними формами (жести, міміка, усно або письмово) і завжди спрямоване на конкретних суб'єктів (суб'єкта) суспільних відносин. Психічне насильство до певної особи застосовується з метою досягти конкретної злочинної мети. В такому випадку суб'єкт суспільних відносин діє всупереч своїм особистим і суспільним інтересам і при цьому шкода об'єкту посягання заподіюється зміною поведінки самого суб'єкта суспільних відносин. Вищевказані інтереси покладені в основу можливості належної поведінки, що утворює суспільну сутність цих відносин. Винна особа якраз і посягає на реалізацію цих можливостей. При погрозі, як особливому виду злочинної дії на суб'єкта суспільних відносин, зникає

реалізація вказаних можливостей, або вона просто ускладняється. Зникнення або ускладнення реалізації суспільних можливостей є порушенням або розривом конкретних суспільних відносин. У цьому якраз полягає заподіювана шкода об'єкту правопорушення. Розриваючи суспільні відносини винна особа породжує негативні або конфліктні відносини, які протирічать основоположним правам і свободам людини і громадянина. Такі негативні відносини є результатом вчинення злочину, які не підлягають правовій охороні і не можуть бути об'єктом такої охорони. Завдання законодавства полягає в регулюванні суспільних відносин методами правового впливу, витісненні і ліквідації шкідливих суспільних відносин. Посягання на суб'єкта суспільних відносин може бути вчинене шляхом психічного впливу (обман, шантаж, агітація, підбурювання, розголошення таємниці тощо) або його ще можна назвати інформаційним. Його спрямовують безпосередньо на конкретну особу (хуліганство, агітація тощо). Мета винної особи полягає у зміні відповідних суспільних відносин для досягнення бажаного результату. Однак така мета може мати не конкретизований характер. Наприклад при помилковому підбурюванні тощо. Суспільні відносини можуть змінюватися за допомогою способу психічної інформаційної дії на суб'єкта цих відносин. Внаслідок цього, може бути заподіяна шкода відносинам власності, правосуддю, особі тощо.

У результаті злочинного впливу на психіку суб'єкта, суспільні відносини змінюються подальшими діями самого суб'єкта відносин (наприклад, передачею майна при шахрайстві), самим фактом доведення до відома суб'єкта відносин певних висловів (образи, погрози, агітації тощо), або іншими діями спрямованими на свідомість суб'єкта відносин [2, с. 89]. Протиправні дії винної особи можуть заподіяти суспільно – небезпечну шкоду не лише тілесній цілісності суб'єкту суспільних відносин, але й психіці. В залежності від злочинних наслідків, видно спрямованість вказаного діяння на заподіяння шкоди у сфері певних суспільних відносин. Посягання на такі відносини можуть бути різноманітними в залежності від способів, знарядь і мети, до якої прагне винна особа. У зміні фактичної відносини власності з приводу конкретних речей і предметів полягає суспільна сутність названих способів впливу. Така відносина розривається (або перестає існувати) і власником цієї речі стає винна особа, або така річ була передана третій особі, якій ця річ передана для володіння або користування. Не передача належного майна або неправомірне володіння ним, розриває соціальний зв'язок між суб'єктами суспільних відносин. Як правило, такі речі не піддаються фізичній зміні

за виключенням споживаних речей. У даному випадку піддається лише суспільний стан вказаної речі, де нею неправомірно користується інша особа. Якщо вказана річ перебуває у незаконного власника і немає законного повернення цієї речі, її власник не втрачає на неї права. Якраз в цьому полягає суспільна сутність шкоди, заподіюваної зміною відносин власності.

Щодо зазначеного нами висновку буде доцільним звернутися до судової практики якою визначаються підстави набуття власності на певне майно внаслідок його придбання в якості добросовісного набувача.

Статтею 328 ЦК України встановлено, що право власності набувається на підставах, що не заборонені законом, зокрема з правочинів. Право власності вважається набутим правомірно, якщо інше прямо не впливає із закону або незаконність набуття права власності не встановлена судом.

Пунктом 1 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» встановлено, що державна реєстрація речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень є офіційним визнанням і підтвердженням державою фактів набуття, зміни або припинення речових прав на нерухоме майно, обтяжень таких прав шляхом внесення відповідних відомостей до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно.

Сукупний правовий аналіз наведених норм свідчить про те, що реєстрація права власності на нерухоме майно є офіційним визнанням права власності з боку держави. Сама собою державна реєстрація права власності за певною особою не є безспірним (тобто може бути оспорена в судовому порядку) підтвердженням наявності в цієї особи права власності, але створює спростовувану презумпцію права власності такої особи.

Отже, за наявності державної реєстрації права власності за певною особою державна реєстрація права власності на це ж майно за іншою особою може бути здійснена за згодою первинної особи або за судовим рішенням, що набрало законної сили, щодо права власності на нерухоме майно.

Зазначеним законом передбачено, що загальними засадами державної реєстрації прав, з-поміж іншого, є гарантування державою об'єктивності, достовірності та повноти відомостей про зареєстровані права на нерухоме майно та їх обтяження.

Тобто будь-які дії особи, спрямовані на набуття, зміну або припинення речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, підлягають державній реєстрації відповідно до цього Закону.

Відповідно до ст. 19 Конституції України органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані

діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Отже, з огляду на вищенаведені норми чинного законодавства України, суд у межах кримінального провадження не має процесуального права на визнання і підтвердження фактів набуття, зміни або припинення речових прав на нерухоме майно, а лише з урахуванням положень, передбачених ст. 94 КПК України, за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, має оцінити кожний, наявний у матеріалах справи доказ із точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення.

Деяка категорія правопорушення здатна змінити фізичні властивості предмета або речі (знищити, пошкодити). Разом з тим, слід зазначити, що в результаті знищення або пошкодження певної речі або предмета, вони не можуть бути використані за своїм призначенням або для її відновлення чи ремонту необхідний певний час і значні матеріальні витрати.

Знищуючи або пошкоджуючи певну річ або предмет, може бути заподіяна шкода суспільним відносинам в будь – якій сфері суспільного життя. При кваліфікації злочинів шляхом знищення або пошкодження майна, якраз важливе значення має його спосіб, оскільки він є результатом впливу на різноманітні суспільні відносини (ч. 2 ст. 194 КК, ст. 196 КК, ст. 248 КК). Але є випадки, коли спосіб знищення або пошкодження майна чи конкретної речі істотного значення не має (ст. ст. 113, 258, 294 КК). Наявність складу злочину буде мати місце, коли протиправний вплив на предмет посягання призвів до його пошкодження або знищення.

Самостійну групу утворюють злочини, при вчиненні яких протиправний вплив на предмет посягання полягає у зміні його виду і змісту (ст. ст. 199, 367, 358 КК). Названі предмети є сукупністю сторін властивостей суспільних відносин, існуючих з їх приводу, а тому зміна виду або властивостей цих предметів веде до неправомірної зміни відносин, що охороняється кримінальним законом, або виникненню відносин негативних, антигромадських. Останні мають місце, наприклад, при випуску в обіг фальшивих грошових знаків, використанні підроблених документів і т. ін., що веде до витіснення або зміни існуючих суспільних відносин [2, с. 91]. Такий вплив або зміна предмета правопорушення вимагає самостійної кваліфікації з іншими злочинами адже він утворює окремий

злочин. Наприклад, особа при викраденні складає фіктивні документи і тим самим приховує вказаний злочин. Це може бути при шахрайстві, контрабанді, заподіяння майнової шкоди тощо. Якщо відповідні речі піддалися певній зміні то вони не можуть бути властивістю об'єкта посягання, а значить, не можуть бути предметами злочину. Це ж саме стосується і документів. В таких випадках вказані речі є знаряддями вчинення злочину. Предметом посягання при шахрайстві є майно, а підроблений документ на його отримання є лише засобом для введення в оману власника майна.

Спосіб виготовлення або підробки грошей, документів, печаток, штампів та бланків не має значення для кримінальної відповідальності і кваліфікації вчиненого діяння. Склад злочину утворює будь – який вплив на предмет з метою його збуту чи використання за призначенням, порушуючи при цьому відповідні суспільні відносини. Протиправний вплив на ці відносини може полягати у виготовленні або збуті певних виробів, предметів або речей, які заборонені законом, може призвести до заподіяння шкоди важливим суспільним відносинам (здоров'я населення, громадська безпека, громадський порядок тощо).

Основу злочинного діяння характеризує вплив на предмет злочину і виражається в його визначенні (підробка, знищення, викрадення і т. ін.). Спосіб вчинення злочину конкретизує діяння і його особливості. Але разом з тим, спосіб впливу на предмет посягання обґрунтовується властивостями самого предмета. Один і той же спосіб вчинення злочину не може бути характерним для вчинення різноманітних посягань на різні об'єкти правової охорони. Ознаки предмета злочину, його особливості і способи впливу на нього впливають на кваліфікацію. Вони дають можливість встановити безпосередній об'єкт посягання, визначити злочинні наслідки і відмежувати від суміжних діянь. Розриваючи соціальний зв'язок між суб'єктами суспільних відносин пошкоджується їх значна частина. Ці відносини можуть бути значно змінені, анульовані або взагалі ліквідовані. Головне в суспільних відносинах, що вони ніколи не перебувають в статичному, незмінному стані. Разом з перебігом часу, діалектикою життя та його генезисом, відбувається постійна зміна суспільних відносин. Їх виникнення, зміна і зникнення обумовлені різноманітними діями, поступками людей та іншими подіями. Деякі суспільні відносини змінюються або взагалі припиняються об'єктивними обставинами чи подіями в державі і суспільстві. Одні з них мають довгостроковий характер (національна безпека, обороноздатність, матеріальність цілісність, конституційний лад та інш.), інші підлягають зміні і не завжди характеризуються довготривалістю

(навчання, шлюбні відносини, право власності, відносини господарювання, військовий обов'язок та ін.). Це залежить від різних обставин, людей і держави. Виникнення, зміна або припинення суспільних відносин характеризуються переважно суспільно – необхідною, суспільно – корисною та правомірною складовою всіх суспільних відносин. Якщо змінюються або припиняються суспільні відносини всупереч суспільним вимогам то виникає порушення соціальних норм. Суспільні відносини, які охороняються законом можуть бути змінені або припинені лише у випадках передбачених цим законом. Слід зазначити, що не всі суспільні відносини припиняють своє існування лише згідно закону, але й за об'єктивних обставин. Наприклад, бізнес – партнери можуть підтримувати свої відносини, але вони можуть припинитися, змінюватися і доповнюватися в залежності від різноманітних ситуацій і обставин. Соціальний зв'язок цих відносин має свої особливості, оскільки винна особа не впливає на суб'єкта відносин і на його предмет. Однак такий суб'єкт може заподіювати собі шкоду, фізично впливаючи на своє тіло, тим самим ухиляючись від призову на строкову військову службу за призовом осіб офіцерського складу (ст. 335 КК), ухиляючись від військової служби шляхом самокалічення або іншим способом (ст. 409 КК). Характерною особливістю є те, що об'єктом посягання є не здоров'я особи, а інший об'єкт, а саме, обороноздатність. Заподіяння собі тілесних ушкоджень не є об'єктом посягання проти здоров'я особи, а тому не переслідується законом. Таким чином, особа може змінювати суспільні відносини в сфері правосуддя, трудових та інших відносинах. Така зміна суспільних відносин може бути результатом невиконання юридичного обов'язку, зміна суспільного статусу суб'єкта відносин, видання будь – якого акту (вирок, наказ, ухвала, та інші). Змістом суспільних відносин є обов'язок особи вчинити якісь певні дії для забезпечення реалізації суспільних інтересів. Суспільство зацікавлене в закріпленні важливих сторін суспільного життя виконанням особою своїх обов'язків. Якщо особа не виконує або не належним чином їх виконує, вона таким чином негативно впливає на ці відносини, заподіюючи при цьому суспільно небезпечну шкоду. В таких випадках заподіяна шкода не має матеріального виміру (самоправство – ст. 356 КК, приховування злочину – ст. 396 КК, дезертирство – ст. 408 КК). В деяких випадках невиконання суспільних обов'язків призводить до матеріальної або істотної шкоди (злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту). При цьому наслідки лежать у сфері суміжних суспільних відносин, оскільки при протиправній бездіяльності вони є додатковим об'єктом. Суспільні

відносини, які є основним об'єктом посягання можуть бути розірвані без матеріальних збитків. Але додаткові об'єкти не можуть існувати без основних суспільних відносин. Такі умови існування вказаних відносин забезпечуються обов'язком спеціальних службових осіб. Заподіяна шкода у сфері суспільних інтересів є результатом невиконання або не належного виконання такими особами покладених на них обов'язків. Суспільний зв'язок розривається і втрачає свій сенс, якщо винна особа не діє належним чином. У багатьох випадках суспільні відносини змінюються, або перестають існувати через бездіяльність суб'єктів цих відносин, оскільки існування їх значної частини залежить від вчинення певних дій вказаних учасників. Як дія так і бездіяльність можуть негативно впливати на суспільні відносини. У даному випадку бездіяльність також є своєрідною суспільною поведінкою, яка може призвести до негативних наслідків. Це витікає із громадського обов'язку діяти (наприклад, ненадання допомоги особі, яка перебуває у небезпечному для життя стані – ст. 136 КК). В даному випадку розривається суспільний зв'язок суб'єкта з певної системи суспільних відносин. Такі дії спрямовані на зміну суспільного статусу і звільнення від якого – небудь обов'язку. Досягнута мета розриває зв'язок між винною особою та іншими особами або державою (наприклад, ухилення від військової служби шляхом самокалічення або іншим способом ст. 409 КК). Внаслідок чого, частина відносин втрачає своє існування, оскільки вона не може бути односторонньою. Соціальний зв'язок може бути розірваний між учасниками відносин, якщо один із них виключає себе із цього зв'язку внаслідок різних обставин (перехід на бік ворога, дезертирство військовослужбовця та інші). Такими діями заподіюється шкода об'єкту посягання, а саме суспільним відносинам між особою і державними органами (державою). У багатьох випадках зміна суспільних відносин не відновлюється. Розрив суспільних відносин може бути результатом якогось рішення службової особи, що призвело до закінчення або зміни трудових та інших відносин, позбавляє особу вільно пересуватися, або обмежує суспільну поведінку (ст. 271, 182, 322–324, 371–374, ККУ). Розрив суспільних відносин, які охороняються законом про кримінальну відповідальність є кримінально караним діянням. Тут має місце лише протизаконний розрив суспільних відносин, однак ліквідація цих відносин у передбачений законом спосіб не утворює правопорушення. В багатьох випадках правомірна ліквідація таких відносин є не тільки необхідною, але й суспільно – корисною. Розрив суспільного зв'язку показує, що об'єктом посягання є не речі матеріального світу, предмети або

окремі громадяни, а суспільні відносини. Заподіювана шкода при вчиненні правопорушення може бути матеріальною (майновою) або моральною. Матеріальна шкода може бути визначена відповідними експертними критеріями (тяжкість шкоди здоров'ю, інші тяжкі наслідки тощо). На наш погляд, моральна шкода може бути визначена лише умовно, адже сприйняття суспільно – небезпечних наслідків у кожній потерпілої особи різне.

Оскільки питання пов'язані із стягненням моральної шкоди в кримінальному процесі є непоодинокими, вважаємо можливим більш детально зупинитися на їхньому дослідженні.

Задля об'єктивності дослідження нашої теми та проведення порівняльного аналізу позицій висловлених в судових рішеннях при розгляді кримінальних проваджень звернемося до наступного.

Відповідно до ч. 1 ст. 128 КПК України особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової та/або моральної шкоди, має право під час кримінального провадження до початку судового розгляду пред'явити цивільний позов до підозрюваного, обвинуваченого або до фізичної чи юридичної особи, яка за законом несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діяннями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, котра вчинила суспільно небезпечне діяння.

Цивільний позов у кримінальному провадженні розглядається за правилами кримінального процесуального кодексу України та в окремих випадках за правилами цивільного процесуального кодексу України.

Частина 1 ст. 1167 ЦК України визначає загальні підстави відшкодування моральної шкоди: моральна шкода, завдана фізичній особі неправомірними діями чи бездіяльністю, відшкодовується особою, котра її завдала, за наявності її вини у заподіянні такої шкоди.

Під моральною шкодою слід розуміти втрати немайнового характеру внаслідок моральних чи фізичних страждань або інших негативних явищ, заподіяних фізичній чи юридичній особі незаконними діями або бездіяльністю інших осіб. Така шкода полягає у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я, у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів.

Так, ст. 23 Цивільного кодексу передбачено, що особа має право на відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок порушення її права. Моральна шкода полягає також у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням

її майна. Моральна шкода відшкодовується грошми, іншим майном або в інший спосіб.

Висновки. Отже, розмір відшкодування моральної (немайнової) шкоди суд визначає залежно від характеру та обсягу страждань (фізичних, душевних, психічних тощо), яких зазнав позивач, характеру немайнових втрат (їх тривалості, можливості відновлення тощо) та з урахуванням інших обставин. Зокрема, враховуються стан здоров'я потерпілого, тяжкість вимушених змін у його життєвих і виробничих стосунках, ступінь зниження престижу, ділової репутації, час та зусилля, необхідні для відновлення попереднього стану. При цьому суд має виходити із засад розумності, виваженості та справедливості. Визначаючи розмір відшкодування моральної шкоди, суд має навести у рішенні відповідні мотиви.

Крім того, Верховний Суд вважає, що розмір морального відшкодування, визначеного судом, повинен відповідати принципам розумності і справедливості. Аналогічні позиції судової практики висловлені в наступних судових рішеннях Верховного Суду: [5–10]. Підсумовуючи, слід зазначити, що правопорушень, які не заподіють суспільно – небезпечної шкоди немає. Вчинене правопорушення (готування або замах) заподіює або створює загрозу заподіяння суспільно – небезпечної шкоди у сфері суспільних відносин. Без цієї обставини не можна обґрунтовувати кримінальну відповідальність, оскільки вона буде протирічити принципу персоніфікації відповідальності та покарання.

Література

1. Воробей П.А. Суспільні можливості вітчизняного законодавства про кримінальну відповідальність. Scientific trends: modern challenges. Volume 1. Sherman Oaks, California : GS Publishing Services, 2021. р. 142. DOI: 10.51587/9781-7364-13302-2021-003,
2. Коржанський М.Й. Предмет і об'єкт злочину. Монографія. Дніпропетровськ: Юрид. акад. Мін-ва внутр. Справ; *Ліра ЛТД*, 2005. 442 с.
3. Воробей П.А. Кримінально – правове ставлення в вину. Монографія. Київ. *Аміка*, 2009, 242 с.
4. Фесенко Є.В. Злочини проти здоров'я населення та система заходів з його охорони. Київ, *Аміка*, 2004, С. 49–57.
5. Постанова від 3 жовтня 2019 року у справі № 709/1173/17 (провадження № 51-875км19). Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду. 2019. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84814495>,
6. Постанова від 07 квітня 2020 року у справі № 572/3209/17 (провадження № 6448км19). Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду. 2020. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88749718>,
7. Постанова від 07 квітня 2020 року у справі № 572/3209/17 (провадження № 6448км19). Касаційний кримінальний суд у складі Верховного

Суду. 2020. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88749718>

8. Постанова від 16 лютого 2021 року у справі № 607/17230/19 (провадження № 51-2940км20). Касаційний кримінальний суду у складі Верховного Суду. 2021. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95067269>,

9. Постанова від 06 грудня 2022 року у справі № 155/98/19 (провадження № 51-572км22). Касаційний кримінальний суду у складі Верховного Суду. 2022. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107904807>,

10. Постанова від 27 жовтня 2022 року у справі № 693/799/20 (провадження № 51-811км22). Касаційний кримінальний суду у складі Верховного Суду. 2022. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107064707>.

Анотація

Воробей П. А., Вільгушинський М. Й., Воробей О. В. Об'єкт правопорушення і його зміни в контексті судової практики. – Стаття.

У вказаній праці аналізуються зміни об'єкта правопорушення і його зміни в контексті судової практики та кримінального процесуального законодавства. Приділяється увага змінам постійних і тимчасових суспільних відносин і їх взаємозв'язок. Вказується на їх специфіку через призму соціального зв'язку і охоронюваних законом суспільних інтересів. Різновид таких відносин свідчить про те, що одна і та ж особа може бути учасником у різноманітних сферах суспільних відносин. Наголошується на тому, що така велика кількість суспільних відносин через їх різноманітність об'єднує дві групи, які поділяються на фізичну і психічну. Підкреслюється те, що суспільні відносини не можуть існувати без людини, як біологічної істоти, а тому, законодавство в рівній мірі охороняє життя і здоров'я, як у фізичному, біологічному значенні так і сукупність суспільних відносин, з приводу яких вони існують. Такі суспільні відносини самі по собі не можуть існувати без людини. В силу різних обставин суспільні відносини можуть змінюватися або взагалі анулюватися. Будь-який сторонній вплив на особу «людину» вважається злочинним лише в тому випадку, якщо він порушує існуючі суспільні відносини, з приводу охорони їх конституційних прав і свобод. Зважаючи на те, що особа, яка знаходиться у сфері правової охорони є відповідним суб'єктом суспільних відносин, а тому будь-яке посягання на неї є автоматично посяганням на певну зміну суспільних відносин. Разом з тим, не кожний вплив на людину (особу) знаходиться у сфері правової охорони. Особливо акцентується увага на реалізації суспільних можливостей кожного з учасників відносин. Зникнення або ускладнення реалізації таких можливостей є порушенням або розривом конкретних суспільних відносин. Розриваючи ці відносини, винна особа породжує негативні або конфліктні відносини, які протирічать основоположним правам і свободам людини і громадянина. Акцентується увага на способи зміни об'єкта правопорушення. Спосіб вчинення правопорушення конкретизує діяння і його особливості. Його вплив на предмет правопорушення обумовлюється властивостями самого предмету. Один і той же спосіб вчинення правопорушення не може бути характерним для вчинення різноманітних посягань на різні об'єкти правової охорони. Ознаки предмета правопо-

рушення, його властивості і способи впливу на нього дають можливість правильно визначати кваліфікацію вчиненого діяння.

Ключові слова: об'єкт правопорушення, суб'єкти суспільних відносин, злочини, кримінальний процес, судовий розгляд, адміністративні правопорушення, цивільно – правові делікти, суб'єкти правопорушення, кримінально – правова характеристика, правоохорона, кримінально – правова охорона, правовідносини, правові засади, протидія правопорушенням.

Summary

Vorobei P. A., Vilhushinsky M. Y., Vorobei O. V. The object of the offense and its changes in the context of judicial practice. – Article.

In this study, the changes in the object of an offense and its transformation within the context of judicial practice and criminal procedural legislation are analyzed. Attention is paid to the evolution of both permanent and temporary social relations and their interconnection. Their specificity is examined through the lens of social bonds and legally protected public interests. The diversity of such relations demonstrates that the same individual may participate in various spheres of social interaction. It is emphasized that the extensive and varied nature of these relations allows for their classification into two main groups: physical and psychological. The study underscores that social relations cannot exist without humans as biological entities, and thus, legislation equally protects life and health in both their physical and biological dimensions, as well as the aggregate of social relations surrounding them. Such social relations, by their nature, cannot exist independently of human beings. Due to various circumstances, social relations may undergo changes or be entirely nullified. Any external interference with an individual is deemed criminal only if it disrupts existing social relations related to the protection of their constitutional rights and freedoms. Given that an individual within the sphere of legal protection is a corresponding subject of social relations, any encroachment upon them automatically constitutes an interference with the transformation of those social relations. However, not every impact on an individual falls within the scope of legal protection. Particular emphasis is placed on the realization of societal opportunities for each participant in these relations. The loss or obstruction of such opportunities constitutes a violation or severance of specific social relations. By disrupting these relations, the offender generates negative or conflicting relations that contradict fundamental human and civil rights and freedoms. The study highlights methods of altering the object of an offense. The manner of committing an offense specifies the act and its characteristics. Its impact on the object of the offense is determined by the properties of the object itself. The same method of committing an offense cannot be characteristic of different encroachments on various objects of legal protection. The attributes of the object of the offense, its properties, and the methods of impact on it enable accurate qualification of the committed act.

Key words: Object of offense, subjects of social relations, crimes, criminal procedure, judicial proceedings, administrative offenses, civil law torts, subjects of offense, criminal law characteristics, legal protection, criminal law protection, legal relations, legal framework, counteraction to offenses.